

שיקום החייל בצה"ל

מאת צבי צפרירי

משפחותיהם, אין הם משולבים בכל פעילות חברתית ותרבותית מסודרת. אין בכוחם של המוסדות המקומיים ביישובים אלה להקיף את מלוא הצרכים הללו במקום — ואין כל מסגרת חברתית ותרבותית בה יוכלו הצעירים המתבגרים להשתלב ולהתפתח. זה הדבר הגורם למיעוט הכשרתם כאזרחים וכחיילים לצה"ל — וגם לסכנת נדידה לערים. לגבי צה"ל מתיצבת השאלה, כמובן, בשני שטחים נפרדים: מה ניתן לעשות להכנתו הקודמת של הנער לפני שירותו בצה"ל (ובעיקר, זוהי שאלה לגדנ"ע) — ובמה אפשר לסייע לו ולהכשירו עם צאתו מהשירות הפעיל בצבא, לעתידו כאזרח עובד — וכחייל מילואים. מתיצב כאן מכלול שאלות שלם: מה ניתן לעשות, ומה יוכלו לפעול הגורמים השונים בצה"ל ובמערכת הבטחון, כדי לעזור בפתרון הבעיה. אך לפני הכל ננסה לתת תשובה לשאלה — כיצד נטפל בחייל ערב שחרורו, ומיד לאחריו.

המפקד מיעץ לחייליו בדבר הכשרתם המקצועית

עיקר הדברים יהיה מכוון, איפוא, להארת דרכי הטיפול בחייל-המשוחרר — אותו טיפול אשר במידה רבה נועד להשלים את תפקידם של המפקדים, בדרגיהם השונים, בדאגה לפקודיהם; רב ערכו של טיפול כזה בטיפוח הצבא — ובמיוחד ביצירת הרגשת יציבות ובטחון אצל החייל בתקופה האחרונה לשירותו. פעולותיה של ה"יחידה לטיפול בחיילים משוחררים ולהכונתם" — הקיימת מזה שנים אחדות במשרד הבטחון — משתלבות בפעולות ההכונה הכלליות של משרד הממשלה המופקדים על קידומו החברתי והמקצועי של החייל.

שני שיקולים חיוניים חייבים לשמש יסוד לתכנון צרכי משקה של הארץ בכוח-אדם ולקביעת דפוסים להכשרתו ולאיומו, המקצועי או האקדמאי: החשיבות המיוחדת הנודעת לשמירת איכותו של האדם בצה"ל — והדאגה המתמדת להעלאת הרמה האיכותית של כוח-האדם במדינה. ברם, התנאים להגשמת צרכים וציוויים אלה אינם קלים כלל. מדיפעם מתגלה קושי רב בתכנון כוח-האדם מחמת המחסור בו, או להפך, מפאת העודף בו; שתי תופעות נוגדות, אשר בדרך-כלל הן זמניות בלבד — אך לעתים מתגלות בחריפות רבה, מצב-דברים זה נובע, כמובן, מהיותנו מדינה הקולטת עליה-המונים, כשברוב המקרים של המקרים אין בדינו אפשרות מעשית לקיים מיון מוקדם, לפי הכשרה ומקצועות, טרם עלייתם של העולים החדשים ארצה. אך קיים מקור נוסף של כוחות-עבודה — ואזרחים-עתידיים — אשר לגבינו יתכנו ידיעה-מראש של מספריו, מיון הרכבו והכנתו הכשרתו. כוח-אדם צעיר משתחרר באלפיו מדי שנה בשנה משירות בצה"ל, וממילא מהוה מאגר-כוחות חשוב אשר הכרחי לנו לאפיקי-יצירה רצויים, להפנותו להכשרה-מקצועית ולעבודות יצרניות — או לאזורי-הפיתוח (גם אז נדרשת כרגיל הכשרה בצורה זו או אחרת); כל זאת בהתאם לצרכי משק-המדינה ותכניותיה השונות. להכנות אדם בבחירת מקצוע, בבחירה בדרך-חיים חדשה בשבילו, אין כללים קבועים ונוקשים. הרבה תלוי, כמובן, באדם עצמו, בהשכלתו, בידעותיו, בנסיגו — וודאי ברצון נותניו; ועל כן נודעת חשיבות כה מרובה — לעתים-קרוכות חשיבות סוציאלית וחברתית ממדרגה-ראשונה — לאופי הטיפול באנשים אלה, ובפרט בהיותם אנשים צעירים, שדרך חייהם טרם גובשה. השילוב הרצוי והנחוץ ביותר בתחום זה הוא השילוב בין ההשכלה-הכללית (הרוחנית והמחנכת) לבין ההכשרה-המקצועית. אך להשגת סינתזה זו הכרחי ליצור תחילה את התנאים-המוקדמים הראשוניים.

בראש-ראשונה יש לעשות להעלאת הרמה החברתית והתרבותית באזורי-הפיתוח ובפרבר-היערים, על-ידי הקניית השכלה-יסודית ורחבה יותר ברמות השונות, למתחילים ואף למתקדמים — ולהגביר את זיקת הדור הצעיר למפעלי המדינה ולבעיותיה.

זהו, בהכרח, משימה לשנים לא מעטות, אך כבר כיום מורגש הצורך בתנופה מחודשת לטיפול בבעיה זאת. באוכי-לוסית ערייה-פיתוח — אחוז גבוה של אנשים צעירים. גודל המשפחה, קשיי-הקליטה והאפשרויות המעטות ללימודים על-יסודיים במקומות מגוריהם מוציאים את הצעירים מן-מחזור-לימודים; ופרט לעבודתם, הבאה לעשות לפרנסת

חיילת משתחררת לומדת צורפות

תפקיד ראשוני בשלב זה הוא לעשות את כל האפשרי כדי למנוע תקופת-מעבר שלילית בין תום השירות לבין הכניסה המסודרת להיים האזרחיים — לעבודה או להכשרה-מקצועית; ובשל כך נקבעו הסדרים עם הצבא המאפשרים ל"יחידה לטיפול בחיילים-משוחררים ולהכוונתם" לטפל בחייל-המשוחרר במשך מספר חדשים טרם שחרורו — כדי שניתן יהיה להכין מראש את האפשרויות וההצעות, אותן יוכלו להציע עובדי היחידה לחייל העומד לפני שחרורו.

בשיטה שהונהגה, והמופעלת זה למעלה משנה, ניתן להכוין כוח-אדם צעיר זה על-ידי צירוף שני נתוני-יסוד הכרחיים: יזמה ארגונית, תוך ידיעת צרכי המשק להבטחת האפשרויות — ויעוץ לחייל עם שחרורו.

תמציתם של הנתונים הנאספים על-ידי "היחידה-להכונה" מועברת לידיעת כלל המפקדים בצבא; וחומר זה בתוספת המגעה-הישיר שמקיים סגל קציני-הסעד וסמלי-הסעד ביחידות עם ה"יחידה-להכונה", מאפשרים את שיתוף-הפעולה הרצוף שתכליתו לעזור לחייל-המשוחרר.

כידוע, אין זהות מוחלטת בין המקצועות-הצבאיים לבין המקצועות-האזרחיים. החייל ביחידת-שדה איננו לומד מקצוע אזורי במשך שירותו, ופרט לאותם מקצועות מוגדרים וידועים שהצבא חייב לקיימם ולטפחם בחילות השונים לפי צרכיהם, לא הוכנו על-ידו בעלי-מקצוע בקרב חיילים בשירות-חובה, המשתחררים מצה"ל. התפקיד והדאגה העיקריים הם, על-כן, ליעץ, להדריך — ולכוון חייל-משוחרר חסר-מקצוע לפי צרכי המשק וסיכויי התעסוקה. אלא שגם אלה משתנים מפעם לפעם, בהתאם לנדרש בפיתוח המשק ובשוק-העבודה. זאת ועוד: ענפי-יסוד בתעשייה, כמו טכסטיל ויהלומים, המחייבים סגל-עובדים רב ומאומן, אין אפשרות להכשיר בשבילם סגל-עובדים כזה אפילו במרכזי ההכשרה המקצועית, ובדאי לא במחנות-הצבא; והאפשרות היחידה במקרים כאלה היא סידור מתאים להכשרה הדרגתית של האנשים תוך כדי עבודתם במקצוע ובמפעל. בשל כך יש ומתארגנים מפעם לפעם קורסים שונים, שכמותם לא היו נצויים בארץ, והנערכים על-ידי מוסדות ומפעלים שלא באמצעות מרכזי-ההכשרה — ודוקא החידוש שבנושא-הלימוד הוא המביא אליהם תכופות לומדים ולומדות רבים. לדוגמה: הקורסים למכונות-חישוב אי.בי.אם, למיזוג-אוויר (קירור-חימום), ללבורנטים לתעשייה, וכיו"ב.

יצויין, כי לאחרונה קטן מספר הלומדים בקורסים להכשרה מקצועית. סיבות שונות לכך, אך העיקרית שבהן נעוצה ודאי באפשרות הקיימת עתה, בגלל הביקוש הרב-יחסית לידיים עובדות, להקלט בעבודה — ביחוד במקצועות הבניה והטכסטיל — אף ללא קבלת הכשרה מיוחדת בקורסים למקצועות אלה: אלא שאלה הנקלטים כך עלולים, כמובן, להיות הראשונים להפלט בכל מקרה של צמצום שוק-העבודה (למשל — בבנין).

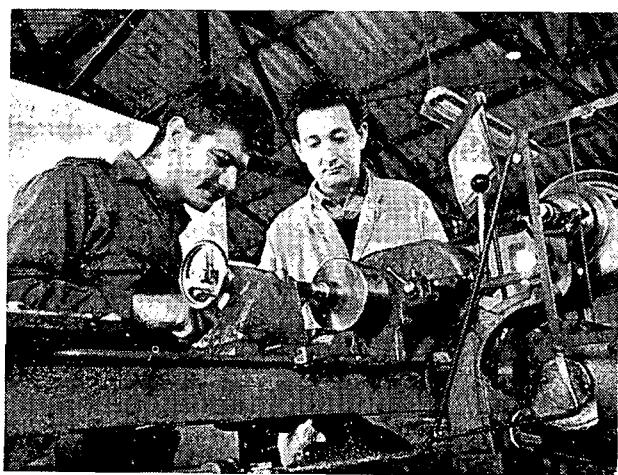
ברם, הכונה אל הכשרה-מקצועית בתור-שכזאת — אין די בה, גישה קרובה-יותר אל בעיות-הצבא — ואל אלו של הציבור המתגורר בערי-הפיתוח — מראה מיד כי יש לפעול להפנית הצעירים אל אזורי-הפיתוח — ואף לטפל בחיילים-המשוחררים שהם תושבים באזורים אלה זה מכבר. אותו צורך שציננתו לעיל — הצורך בהעלאת רמתם ההשכלתית

מאז החלו משתחררים חיילים משירות בצה"ל, נעשו נסיונות שונים למתן טיפול ראוי למשוחררים, בדרך-כלל היה כל נסיון כזה אופיני לתקופתו — תקופות שציינו, כל-אחת, פרק בהתהוותה של המדינה; ובמקביל, כמובן — בהתהוות צה"ל. תקופה בעלת צביון מיוחד משלה היתה, למשל, תקופת תום מלחמת-הקוממיות; ואילו תקופה מסוימת אחרת ציינה את שחרורם, במספרים גדולים למדי, של חיילים עולי צפון-אפריקה, שהיו באותו זמן נזקקים לטיפול והכנה רבים; וכך, תקופות שונות אחרות, בעלות בעיות מיוחדות משלהן.

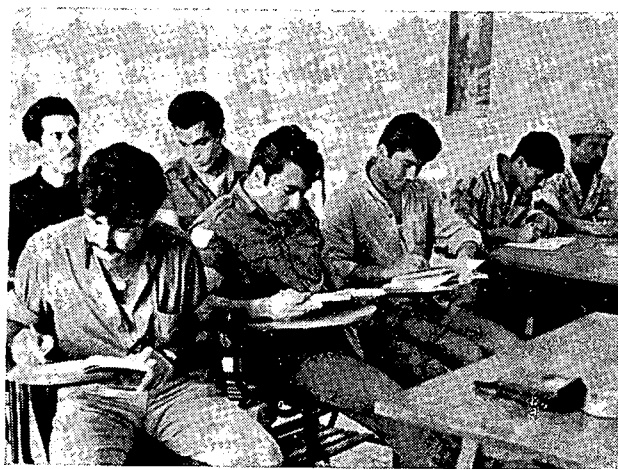
מה ציין את אופיה של הבעיה בשנים האחרונות? מצד אחד החלה להכנס למסלול שיטתי-יותר דאגתנו להעלאת רמתו ורוחו של החייל המשרת בצבא, — כולל זה המשמש במילואים; מאידך גיסא, ההתבססות היחסית של ערי-הפיתוח ועירות-הפיתוח (שהגדילה את הסיכוי לשיבת המשוחררים אליהן, או לכניסת כוחות חדשים — אך לא סיפקה עדיין את כל התנאים הדרושים לכך) חייבה דוקא תנופה מוגברת בטיפול במשוחררים. צעירים החוזרים לבתיהם אחר שירותם בצה"ל, בו דאג הצבא משך תקופת השירות לכל מחסורם, נתקלים במציאות האחרת, הדורשת מהם דאגה לעצמם ולפרנסתם. עד-מהרה נוכחים הם לדעת כי רמת-המחיה שלהם — ותכופות אף של בני-ביתם — יכולה וצריכה להיות שונה וגבוהה יותר, אם ילמדו-ודעתו יוכשירו עצמם למקצוע.

למשל — עוד טרם פתיחת המעון שם, הם שהיו גורם מכריע בהפעלתו של מפעל שהועבר לשם מהעיר, ואשר לא היתה אפשרות להפעילו בגלל המחסור בידים עובדות במקום. לרוב, השתלבו חיילים משוחררים שכוונו אל ישוב פיתוח, זה או אחר, גם בחיי הציבור המקומיים, ומשמים גורם אורחי חיובי בקרב תושבי.

מקום מיוחד קובעת לעצמה הפעולה הנעשית בין החיילים המשוחררים אנשי מושבי העולים. לבחורים אלה נחוצה השלמת הכשרתם בעבודות חקלאיות והרחבתה. צה"ל מאפשר לחיילים כאלה להשלים ידיעותיהם בענפי החקלאות בקורס מיוחד

לימוד חרשות בבית המלאכה

— והקניית השכלת יסוד באולפן ב"אוהל" —

חד, המתקיים על חשבון זמן שירותו של החייל, כדי שיהיה מסוגל בשובו לביתו להפעיל את יחידת המשק המושבת שהועמדה לרשותו או לרשות משפחתו, ואשר במקרים רבים אינה מופעלת כראוי או מופעלת בשיטות מיושנות. בשטח ההשכלה העל-יסודית קיים טיפול בעידוד הצעירים ללימודים, בין כלליים ובין מקצועיים — ולא רק ברמת הלימוד התיכוני, אלא אף בן של הלימוד הגבוה. קיימות קרנות להלוואות ולמילגות, אשר נועדו במיוחד לאפשר

והחברתית של בני הדור הצעיר, וביחוד אלה הנפלטים מדי שנה בשנה מצה"ל — בולט במיוחד כאשר פוגשים אנו בצעירים אלה במקומות ישוב קטנים וחדשים. האפשרות להכונה מסודרת חסרה שם בדרך-כלל, בשל מיעוט מקומות וסוגי העבודה המצויים והפתוחים במקום; ועל-כן, כאמור, אופי הפעולה ביישובי פיתוח כאלה לבש צורה אחרת. לגבי ציבור האנשים הצעירים הנמצאים שם, היה הכרח, כראש וראשונה, להעלות בצורה יסודית את רמתם — שהיא נקודת המוצא אח"כ לאפשרויות השונות העשויות להפתח בפניהם. עובדה זאת הדריכה את העוסקים בדבר — והביאה לידי ההחלטה להקים אולפן להשכלת יסוד לחיילים משוחררים; לאלה מהם שלא זכו לרכשה לפני גיוסם, ואף לא במשך שירותם הצבאי. אולפן זה, הנמצא ב"אוהל" שעל שפת הניגרת — והמושקף למשרדי הבטחון, החינוך והעבודה ולמרכזי לתרבות — עוסק בהקניית השכלת יסוד לחיילים משוחררים, תושבי ערי הפיתוח ופרבריהם, על-מנת להעלות רמתם הכללית ולהכשירם לכניסה לקורסים מקצועיים או למסלול של אימון מקצועי. באולפן זה נרכש נסיון מענין ומאלף; חבריה מורים, העומד במגע קרוב עם התלמידים — החיילים המשוחררים, יודע לספר רבות על תלמידים בוגרים בני 21—20 הצמאים ללימוד ודעת.

בשיחות הנערכות עם המועמדים לכניסה לאולפן, ולאחר מכן בתום שלושת הדשי הלימוד, נוכחים אנו לדעת באיזו מידה שהקנתם באולפן נותנת בהם רישומה. הסביבה החינוכית והחיים בצותא בתנאי לימוד ומגורים נוחים, ללא דאגות מידיות (לאלה שקיבלו תמיכה משפחתית בצבא — מוסיפים לתת תמיכה זאת) משפיעים את השפעתם. יציאתם אז, ביתר-הכנה, אל החיים האזרחיים ושיבתם אל מקומות מגוריהם, משפיעות לטובה על מצבם ומעמדם במקום. הם נוטים יותר להבין וחפצים יותר לשמוע וללמוד.

פעולת ההפניה אל אזורי הפיתוח תיעשה מעתה באופן מסודר יותר, אחר שנפתחו — בשיתוף עם הסוכנות היהודית ומשרד השיכון — מעונות לחיילים משוחררים המופנים על-ידי היחידה אל ערי הפיתוח. עד לחדשים האחרונים ניתן היה להפנות לשם, למעשה, רק אותם חיילים משוחררים חסרי-בית, שהיו להם זכויות של עולים-חדשים, במסגרת "עלית הנוער"; אך במידה שפעולת ההפניה הורחבה — הושגו הסדרים עם משרד השיכון והסוכנות היהודית — על-ידי עזרתם בתחום הדיור, לכן לאזורי הפיתוח חיילים משוחררים במספרים גדולים יותר. המעונות לחיילים משוחררים שנפתחו בשלב זה בשתיים מערי הפיתוח המתקדמות — דימונה ואשדוד — מאפשרים פעולה ביתר-תנופה ויתר-גמישות בחלוקת כוח-האדם. כמובן, שבצד ההסדרים בשתי ערי הפיתוח הנזכרות, מוסיפים לכוון חיילים משוחררים לערי הפיתוח האחרות, אליהן הם מופנים לפי הסדרים הרגילים, שנקבעו בין "היחידה להכונה" לבין המשרדים השונים. כן אפשר לראות מראש כי תיפתחנה בקרוב אפשרויות נוספות להפניה אל אזורי הפיתוח, עם הקמתן של הערים החדשות בערד, בבשור ובגליל-המרכזי.

ניתן לציין בסיפוק את נסיון ההכונה בשנה החולפת אל אזורי הפיתוח. חיילים שהופנו בקבוצות מרוכזות — לאשדוד

לגבי רבים רבים מבין החיילים העומדים בסיום שירותם — ולהקנות לחיילים אלה הרגשה טובה, חיובית, כלפי צבא זה בו שירתו ובו עוד עתידים הם לשרת כאנשי-מילואים. עליהם להרגיש שבצבא דרשו מהם לא רק שירות ומאמץ אלא אף מוקדשת להם דאגת אמת, לעתידם ולהמשך דרכם בארץ;

● לסייע לפיתוח משקי, ישובי, וסוציאלי-תכנית של המדינה, עלידי הכונת כוח-אדם צעיר לאפיקים המשקיים והמקצועיים הרצויים בהתאם לצרכי הכלכלה — ובמיוחד עלידי חיזוק נקודות-הישוב שבאזורי-הפיתוח (שבחירתם, כידוע, נקבעת עלידי שיקולים משקיים ובטחוניים כאחד);

● לתרום תרומה, במידת-היכולת, להקניית יסוד השכלתי לאזרח (ואי-שהמילואים) הצעיר, לשיפור התמצאותו בחיי הארץ והשתרשותו בה, וכדי לסגול להתמודד עם הדרישות שמציגות ההתקדמות המדעית-הטכנית וההתפתחות-החברתית המתרחשות סביבו כיום ואלו הצפויות.

השכלה על-יסודית למעונינים בה ולנוזקים לסיוע — בעיקר מבני עדות-המזרח ומצעירי פרבריה-הערים; והן מעניקות מדי-שנה הלוואות ומענקים למועמדים מתאימים ומוכשרים.

כל טיפול באנשים בתחומים שצויינו עד כה מחייב קודם-כל הכרת בעיות רבות וסבוכות המתעוררות אגב ההכונה, כגון מעבר למקום חדש וכניסה לעבודה חדשה; ואין בעיות אלה מסתכמות לעולם בנוסחאות כל שהן. כפי שכבר צוין, חייב ביצועו של תפקיד זה להתבסס על החדרת שני גורמים חדשים לתוך חיי אנשים אלה וסביבתם: השילוב שבין הקניית הידע המקצועי לבין העלאת הרמה ההשכלתית. עלי-כן, כה מחויבה-המציאות הטיפול האיש, אשר לו זכאי כל אחד ואחד מבין המועמדים להכשרה ולהכונה.

אכן, מטרה משולשת לפעולה הנעשית כיום בתחום זה, ולו המתוכננת לעתיד:

● לפתור בעיה אנושית וחברתית לא-קלה הקימת בצבא

תצפית על הזירה (המשך מעמ' 29)

את מצרים בהתנגדות להגשמת האיחוד המוצע שיאושר עלידי משאל-העם.

אין ספק כי מטרתה היסודית של מצרים היא להוסיף לזעזע את המשטר הסורי מבפנים, מתוך תקווה לעלייתם לשלטון של אוהדי עבד-אג'נאצר — שיהיו מוכנים לבצע את הוראות קהיר כדי להכשיר את הקרקע לאיחוד מחודש בין סוריה למצרים. על-כל-פנים, אין לראות עדיין במציאות הסורית הנוכחית יסודות מספיקים שיבטיחו למדינה יציבות-אמת — מה גם שידה של קהיר תוסיף לבחוש בקדרה הסורית.

להעיד על כנותו של המשטר באשר להקמת משטר של „סוצי-אליזם קונסטרוקטיבי“, שידע לשלב את המגמות הפרוגרסיביות עם פעילותה של היוזמה-הפרטית.

לאחר רגיעה-ייחסית בהתקפות קהיר נגד ממשלת אל-עזמה, שוב החלו לאחרונה שידורי-מצרים להאשים את הממשל החדש בסוריה בהשהיה מכוננת של משאל-העם בשאלת האיחוד עם מצרים (שהוחלט עליו בועידת-חומס), בטענה כי כונתם האמתית היא, ראשית — הכנת הרקע לתכנית-איחוד השונה במהותה מהצעותיה של קהיר; ושנית — לנצל זאת בשלב מאוחר יותר כדי להאשים